

Kvantová fyzika pevných látek

Přednáška 9: Tepelná kapacita, aproximace, roztažnost

Pavel Márton

30. října 2013

Debyeova aproximace DOS: odvození

- $D(\omega)$ je ovecně komplikovanou funkcí a záleží na fononových disperzích konkrétního materiálu. Lze to zjednodušit?
- Debyeův předpoklad: rychlost zvuku je konstantní pro každou polarizaci, jako by byla pro klasické elastické kontinuum

$$\omega = vK$$

- $D(\omega) = V\omega^2/2\pi^2v^3$
- N primitivních buněk vede k celkovému počtu N fononů. Maximální (cutoff) frekvence je určena jako $\omega_D^3 = 6N\pi^2v^3/V$
- Příslušná maximální frekvence v K-prostoru je $K_D = \omega_D/v = (6\pi^2N/V)^{1/3}$.
- Debyeův mode nepočítá s módy s většími vlnovými vektory než K_D . Tyto mód nemohou být obsazeny fonony.
- Termální energie je tedy

$$U_{\text{lat}} = \int_0^{\omega_D} d\omega \left(\frac{V\omega^2}{2\pi^2v^3} \right) \frac{\hbar\omega}{\exp[\hbar\omega_{K,p}/k_B T] - 1}$$

pro každou polarizaci. Proto násobíme faktorem 3 a dostáváme

$$U_{\text{lat}} = \frac{3V\hbar}{2\pi^2v^3} \int_0^{\omega_D} d\omega \frac{\omega^3}{\exp[\hbar\omega_{K,p}/k_B T] - 1}$$

Debyeova aproximace DOS: Tepelná kapacita

- Tepelnou kapacitu nalezneme derivováním energie

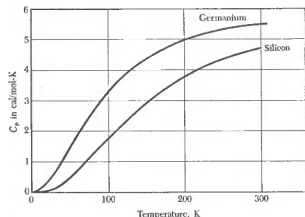
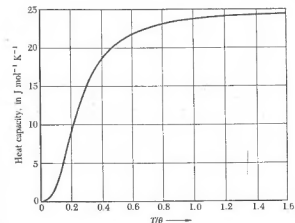
$$C_V = \frac{3V\hbar^2}{2\pi^2v^3k_B T^2} \int_0^{\omega_D} d\omega \frac{\omega^4 \exp[\hbar\omega_{K,p}/k_B T]}{(\exp[\hbar\omega_{K,p}/k_B T] - 1)^2}$$

- To může být přepsáno jako

$$C_V = 9Nk_B \left(\frac{T}{\theta}\right)^3 \int_0^{x_D} dx \frac{x^4 e^x}{(e^x - 1)^2}$$

with $x_D = \frac{\hbar\omega_D}{k_B T} = \frac{\theta}{T}$, i.e. $\theta = \frac{\hbar v}{k_B} \left(\frac{6\pi^2 N}{V}\right)$.

- θ nazýváme Debyeovou teplotou (viz další slide s tabulkou θ pro různé materiály).
- Pro $T \gg \theta$ se C_V přibližuje klasické limitě $3Nk_B$ známé jako Dulong-Petitova hodnota.

Obrázek: Nahoře: tepelná kapacita C_V v Debyeově aproximaci. Dole: tepelná kapacita silikonu a germania. ISSP

Tabulka Debyeových teplot θ pro různé materiály

TABLE 1 Debye Temperature and Thermal Conductivity*

Low temperature limit of θ , in Kelvin
Thermal conductivity at 300 K, in $W\ cm^{-1}\ K^{-1}$

Li 344 0.85	Be 1440 2.00											B 0.27	C 2230 1.29	N	O	F	Ne 75	
Na 158 1.41	Mg 400 1.56											Al 428 2.37	Si 645 1.48	P	S	Cl	Ar 92	
K 91 1.02	Ca 230	Sc 360. 0.16	Ti 420 0.22	V 380 0.31	Cr 630 0.94	Mn 410 0.08	Fe 470 0.80	Co 445 1.00	Ni 450 0.91	Cu 343 4.01	Zn 327 1.16	Ga 320 0.41	Ge 374 0.60	As 282 0.50	Se 90 0.02	Br	Kr 72	
Rb 56 0.58	Sr 147	Y 280 0.17	Zr 291 0.23	Nb 275 0.54	Mo 450 1.38	Tc 0.51	Ru 600 1.17	Rh 480 1.50	Pd 274 0.72	Ag 225 4.29	Cd 209 0.97	In 108 0.82	Sn 200 0.67	Sb 211 0.24	Te 153 0.02	I	Xe 64	
Cs 38 0.36	Ba 110	La β 142 0.14	Hf 252 0.23	Ta 240 0.58	W 400 1.74	Re 430 0.48	Os 500 0.88	Ir 420 1.47	Pt 240 0.72	Au 165 3.17	Hg 71.9	Tl 78.5 0.46	Pb 105 0.35	Bi 119 0.08	Po	At	Rn	
Fr	Ra	Ac																
			Ce 0.11	Pr 0.12	Nd 0.16	Pm	Sm 0.13	Eu	Gd 200 0.11	Tb 0.11	Dy 210 0.11	Ho 0.16	Er 0.14	Tm 0.17	Yb 120 0.35	Lu 210 0.16		
			Th 163 0.54	Pa	U 207 0.28	Np 0.06	Pu 0.07	Am	Cm	Bk	Cf	Es	Fm	Md	No	Lr		

* Most of the θ values were supplied by N. Pearlman; references are given the *A.I.P. Handbook*, 3rd ed. the thermal conductivity values are from R. W. Powell and Y. S. Touloukian, Science **181**, 999 (1973).

Debyeova aproximace DOS: Zákon T^3

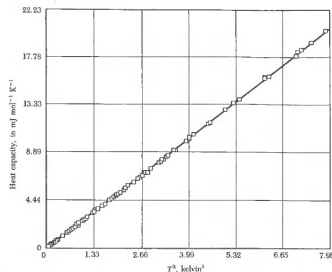
- Zákon T^3 : Pro teploty $T \ll \theta$ platí
 $U_{\text{lat}} = 3\pi^4 N k_B T^4 / 5\theta^3$ a

$$C_V \approx 234 N k_B \left(\frac{T}{\theta} \right)^3$$

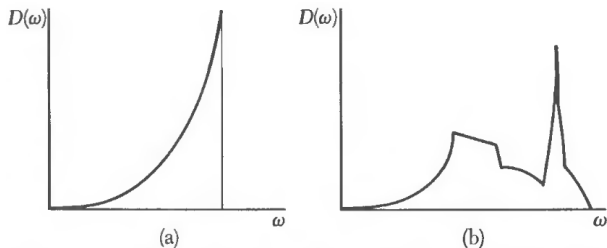
- Dobrá aproximace pro nízké teploty ($T < 0.1\theta$ – viz. předchozí obrázky).
- Pouze dlouhovlnné akustické módy jsou teplotně excitovány.
- Energie krátkovlnných módů je příliš vysoká na to, aby byly obsazeny (viz Bose-Einsteinova statistika).
- Einsteinův mode DOS
 - Tepelná kapacitaje

$$C_V = 3Nk_B \left(\frac{\hbar\omega}{k_B T} \right)^2 \frac{\exp(\hbar\omega/k_B T)}{(\exp(\hbar\omega/k_B T) - 1)^2}$$

- Pro vysoké teploty se blíží klasické limitě
- Selhává pro nízké teploty (klesá jako $\exp(-\hbar\omega/k_B T)$)
- Einsteinův model je často používán k aproximaci příspěvku optické části fononového spektra

Obrázek: Nízkoteplotní tepelná kapacita pevného argonu v závislosti na T^3 . ISSP

- Vlevo: DOS jako funkce teploty pro Debyeovu aproximaci $\approx \omega^2$.
- Vpravo: DOS pro reálnou krystalovou strukturu. Také začíná jako ω^2 , ale má komplikovanější tvar pro vyšší frekvence.
- Původ singulárních bodů: viz odvození v 1D: $D_1(\omega) = \text{const} \cdot \frac{d\omega}{d\omega/dK}$
- Pro placatější disperse $\omega(K)$ je DOS větší. Diverguje pro ploché závislosti v blízkosti hranice IBZ, kde jsou derivace nulové (stojaté vlny, nulová grupová rychlost v_g)

- Harmonická aproximace předpokládá lineární závislost síly na výchylce (síla působící na rovinu s : $F_s = C(u_{s+1} - u_s) + C(u_{s-1} - u_s)$)
- Důsledky:
 - Fonony neinteragují.
 - Vlna se s časem nemění, neslábne, není utlumená.
 - Neexistuje teplotní roztažnost (mřížka krystalu zůstává neměnná v závislosti na teplotě).
 - Adiabatické a isothermální elasticické konstanty jsou stejné.
 - Elastické konstanty jsou nezávislé na tlaku a teplotě.
 - Tepelná kapacita za vysokých teplot je konstantní.
- V reálných pevných látkách není žádný z těchto důsledků splněn zcela přesně. Odchylku mohou čast jít na vrub zanedbání členů vyšších řádů (anharmonickým) členům v rozvoji závislosti síly na atomových výchylkách.
- Třífononové procesy

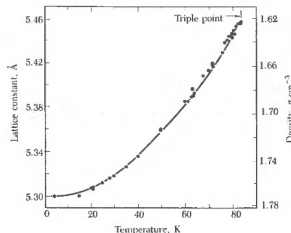
Teplotní roztažnost

- Efekt anharmonických členů v klasickém oscilátoru, tedy $U(x) = cx^2 - gx^3 - fx^4$, s kladnými konstantami c , g , a f .
 - Člen x^3 představuje asymetrii v repulzi atomů
 - Člen x^4 představuje měknutí vibrací pro velké amplitudy.
- průměrná výchylka může být vypočítána s využitím Boltzmannovy distribuce, která váží možné hodnoty x jejich termodynamickou pravděpodobností

$$\langle x \rangle = \frac{\int_{-\infty}^{\infty} dx \times \exp[-\beta U(x)]}{\int_{-\infty}^{\infty} dx \exp[-\beta U(x)]}$$

s $\beta = 1/k_B T$

- Taylorův rozvoj pro malé výchylky x vede k
 - $\langle x \rangle = \frac{3g}{4c^2} k_B T$
- Všimni si, že tato teplotní expanse nejnižšího řádu neobsahuje koeficient f . Proto je teplota lineárně závislá na teplotě a teplotní koeficient roztažnosti je konstantní.

Obrázek: Mřížková konstanta argonu jako funkce teploty ISSP